

4. *Doklad komysyy po ustroystvu narodnykh det'skykh sadov (aprel'-oktyabr' 1912 r.)*. [Report of the commission on the arrangement of folk kindergartens (April-October 1912)].

5. Kalinichenko, N. A. (2016). *Prosvitnyts'ka diyal'nist' M. F. Fedorovskoho*. [Educational activities of MF Fedorovsky].

6. Lyuta, O. M. (1999). *M. F. Fedorovskyy (1838-1918): Nevtomnyy trudivnyk na narodniy nyvi*. [M.F Fedorovsky (1838-1918): A tireless worker in the people's field]. Kirovohrad.

7. Pashkovskiy, N. (1918). *Nikolay Fedorovich Fedorovskiy. (Po lichnym vospominaniyam.)* [Nikolay Fedorovich Fedorovsky. (According to personal memories)].

8. Pecherytsya, T. V. (2003). *Vyznachnyy ukrayinoznavest' P. Z. Ryabkov (1848-1926.)* [Outstanding Ukrainian scholar P.Z Ryabkov (1848-1926)]. Kirovohrad.

9. Ryabkov, P. Z. (1898). *Kratkiy istoricheskiy ocherk Yelisavetgradskogo Obshchestva rasprostraneniya gramotnosti i remesel: 1873-1898 gg.* [A brief historical sketch of the Elisavetgrad

Society for the dissemination of literacy and crafts: 1873-1898]. Yelisavetgrad.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ОЛІЗЬКО Олена Вікторівна – аспірант кафедри педагогіки та менеджменту освіти Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: громадсько-просвітницька діяльність освітніх товариств на Єлисаветградщині (друга половина XIX – початок XX століття).

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

OLIZKO Olena Viktorivna – applicant of the Chair of Pedagogy and Management Education Central Ukrainian Volodymyr Vynnychenko State Pedagogical University.

Circle of scientific interests: public and educational activities of educational societies in Yelizavetchrad region (second half of XIX – beginning of XX century).

Стаття надійшла до редакції 07.11.2020 р.

УДК 378 (477)(043.5)

DOI: 10.36550/2415-7988-2020-1-190-196-199

РУДЧИК Ольга Сергіївна –

викладач спеціальних дисциплін спеціальності «Початкова освіта» Комунального закладу «Жовтоводський фаховий педагогічний коледж»

Дніпропетровської обласної Ради

ORCID:<https://orcid.org/0000-0003-2922-4166>

e-mail: griza2008@ukr.net

ТРАНСФОРМАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ У ВИЩІЙ ОСВІТІ УКРАЇНИ (90-ті рр. XX ст.)

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Сучасні соціально-економічні тенденції викликають необхідність осмислення та аналізу особливостей суспільно-економічного стану України, розробки стратегії розвитку країни з урахуванням того факту, що освіта є одним з видів економічної діяльності. Вища освіта має свою історію, традиції, трансформативно-оновлюючий потенціал, реалізує місію та виконує функції, які перетворюють її на особливу цінність, зокрема, здійснює культурно-ідеологічний вплив на суспільну свідомість; виступає механізмом відбору та соціалізації панівних еліт; надає нові знання та здійснює наукові дослідження; готує кваліфікованих фахівців; передає культурний капітал.

Актуальність і перспективність дослідження розвитку вищої освіти як явища з виокремленням та окресленням тенденцій зумовлюється високими темпами соціально-економічного розвитку суспільства;

структурними змінами в галузі вищої освіти; процесами глобалізації; міжнародним співробітництвом, інтеграцією України в європейський освітній простір; розвитком інформаційних технологій; створенням електронного навчального середовища.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Тенденції розвитку педагогічної університетської освіти окреслили О. Глузман, В. Луговий, О. Савченко, С. Сапожніков. Значущими для виокремлення тенденцій розвитку університетської освіти є дослідження В. Андрущенка, В. Бежа, О. Валевського, Л. Вовк, Н. Дем'яненко, М. Євтуха, Н. Коротенко, В. Курила, В. Майбороди, С. Майбороди, В. Огнев'юка, Г. Поберезької, Н. Побірченко, Л. Сигаєвої, С. Сисоєвої, Є. Суліми та ін.

Питання розвитку вищої освіти України в контексті європейського простору вищої освіти розробляли В. Бобрицька, К. Гнезділова, М. Євтух, І. Каленюк,

С. Курбатов, В. Москаленко, В. Огнев'юк, В. Прошкін, М. Степко, Г. Шевченко та ін. Науковці України, які пройшли стажування за програмою академічних обмінів імені Фулбрайта, працівники Інституту вищої освіти та Президії НАПН України актуалізували питання феномену університету та трансформацій університетської освіти.

Мета статті – на основі історико-педагогічного аналізу розкрити домінуючі тенденції розвитку системи вищої освіти України впродовж 90-х рр. ХХ ст.

Виклад основного матеріалу дослідження. Домінуючими тенденціями розвитку системи вищої освіти України впродовж 90-х рр. ХХ ст. були деідеологізація та демілітаризація в умовах часткової деіндустріалізації країни, перехід від елітарної до масової вищої освіти, гуманізація навчального процесу та гуманітаризація структури підготовки фахівців, поява приватного сектору та диверсифікація джерел фінансування. Використовуючи досвід, передусім, європейських країн в Україні було запроваджено багаторівневу ступеневу систему вищої освіти, створено систему ліцензування та акредитації, започатковано формування системи освітніх стандартів і нової нормативної бази. Це дозволило наблизити національну систему вищої освіти до академічних традицій та сучасної практики європейських університетських систем.

Утворене указом Президента в грудні 1991 р. об'єднане Міністерство освіти чимало зробило для ліквідації державної монополії на надання освітніх послуг та розвитку автономії освітніх закладів. Як результат, почали масово виникати недержавні вищі навчальні заклади. Законодавчою базою трансформації освіти після проголошення незалежності в Україні став Закон про освіту (червень 1991 р.), яким задекларовано гуманізацію і демократизацію вищої школи, уможливив появу нових навчальних закладів різного типу і форм власності, перехід державних вузів на частково платну систему навчання, запровадив систему освітніх та освітньо-кваліфікаційних рівнів вищої освіти.

Основні зміни у сфері освіти зводилися до намагання її трансформувати, адаптувати до потреб суверенної держави й інтегрувати в міжнародне освітнє середовище. Концептуальні основи цих перетворень були визначені Державною національною програмою «Освіта (Україна ХХІ століття)»

(1993 рік), яка наголосила на необхідності виходу освіти України на рівень розвинутих країн світу шляхом докорінного реформування її концептуальних, структурних, організаційних засад, а також через подолання монопольного становища держави в освітній сфері [2].

Ставилися завдання децентралізації та регіоналізації управління системою освіти, посилення впливу громадськості на прийняття рішень у сфері освітньої політики з поступовим формуванням державно-громадської системи управління освітою, інтеграції у світові освітні структури, забезпечення варіантності освіти тощо, але Державна національна програма «Освіта. Україна ХХІ століття» задекларувавши широкі і привабливі наміри трансформації галузі залишилась значною мірою на папері.

На середину 90-х рр. Україна мала досить великі показники освіченості населення: 85% його, віком старше 15 років, та 93% усіх зайнятих мали середню або вищу освіту. При цьому освітній рівень жінок нічим не поступався відповідним показникам освіченості чоловіків. З 50-мільйонного населення України 9,2 млн осіб навчалися у різних навчальних закладах, що становило 70% громадян у віці від 7 до 24 років.

Високий освітній рівень забезпечувався добре підготовленим викладацьким корпусом. Так, майже 85% педагогічних працівників загальноосвітніх навчально-виховних закладів України мали вищу або незакінчену вищу освіту. Близько 60% викладачів вищих освітніх закладів III–IV рівнів акредитації мали науковий ступінь чи наукове звання.

В умовах багатонаціональної держави, якою є Україна, великого значення набувало задоволення мовних потреб національних меншин. В Україні відчутно розширилася мережа навчальних закладів з українською мовою навчання [3].

Формування національної системи вищої освіти розпочалось після проголошення незалежності України в 1991 р. Цей процес здійснювався шляхом трансформації тієї частини системи вищої освіти СРСР, яка функціонувала на території тодішньої Української Радянської Соціалістичної Республіки.

Вища освіта поповнилася новими спеціальностями, найбільш популярними були ті, що пов'язані з престижною трудовою діяльністю у майбутньому (економіка, бізнес, право, медицина) [1].

Основним результатом трансформації

освітньої системи протягом 90-х рр. стало: запровадження ступеневої системи вищої освіти, а також чотирьох рівнів акредитації вищих навчальних закладів та дипломів їх випускників

Деідеологізація вищої освіти набула характеру формального вилучення комуністичної ідеології з навчальних закладів, але залишила ряд складних і досі нерозв'язаних проблем: не вдалося сформуванню нової методології викладання дисциплін соціально-гуманітарного циклу; значна частина викладачів дисциплін соціально-гуманітарного циклу залишились у полоні марксистських схем і уявлень суспільного розвитку; зосередження практично необмеженої влади в руках університетського менеджменту без розвинених демократичних традицій громадського контролю призвело до посилення бюрократизованості та корумпованості у вищих навчальних закладах.

Впродовж перших років незалежності престиж вищої освіти повільно, але падав. Тільки 1995 р. намітилися не тільки стабілізація, а й незначні зростання кількості абітурієнтів. Якщо 1994 р. на 100 вакантних місць у вищих навчальних закладах претендувало 176 абітурієнтів, то 1995 р. – 189. Вже 1996 р. ця позитивна тенденція закріпилася [1; 5].

Непростою лишилася кадрова ситуація у вищій школі. З системи вищої освіти тривав відтік висококваліфікованих кадрів – докторів та кандидатів наук. Складною проблемою функціонування вищої школи залишилися також розподіл та закріплення за місцем призначення випускників. Так, з випускників 1994 р., замовлених обласними управліннями народної освіти, до місць призначення прибуло близько $\frac{3}{4}$ фахівців. Те саме і стосується молодих спеціалістів, які здобули юридичну, економічну та іншу підготовку. Для врегулювання цієї проблеми було видано відповідний Указ Президента України [3; 4].

На початку 90-х рр. ХХ ст., коли в Україні розпочався розвиток ринкової економіки та демократичних відносин, зростає потреба інтегруватись у європейську й світову спільність народів. Тому на початку 90-х рр. основними стратегічними завданнями реформування вищої освіти вважався перехід до безперервної ступеневої системи підготовки фахівців, що сприяло б задоволенню потреб і можливостей особистості у здобутті повного освітнього кваліфікаційного рівня; формування мережі

вищих навчальних закладів, які б задовольняли інтереси та потреби особи, підвищення освітнього і культурного рівня суспільства. Проте в подальшому зміни в структурі, організації навчально-виховного процесу у вищих навчальних закладах усіх професій зумовлювалися суттю економічної реформи, внаслідок якої відбулося утвердження в усіх галузях господарства трьох форм власності – державної, комунальної і приватної, виникнення нових організаційно-виробничих форм господарювання, багатокладності економіки України. Це зумовило трансформацію основної функції вищих навчальних закладів: посилення професійного спрямування або спеціальності, яка відповідно до обсягу державної освіти визначається такими рівнями: підготовку молодшого спеціаліста забезпечують технікуми, училища, інші навчальні заклади еквівалентного рівня; бакалавра – забезпечують коледжі, інститути, консерваторії, інші прирівнені навчальні заклади; спеціаліста готують інститути, інші навчальні заклади відповідного рівня; магістра – інститути, академії, університети, інші навчальні заклади, які мають відповідний сертифікат. Відповідно до статті 12 Закону України «Про освіту» присвоєння вказаних кваліфікацій надано: а) коледжам, інститутам присуджувати перший науковий ступінь – бакалавра відповідної спеціальності; б) інститутам, академіям, університетам – другий науковий ступінь – магістра відповідної спеціальності; в) спеціалізованим вченим радам вищих навчальних закладів в установленому порядку наукові ступені кандидата і доктора наук, учені звання доцента, професора, старшого наукового співробітника присвоюються вченими радами вищих навчальних закладів і затверджуються в установленому порядку [3].

Вирішення стратегічних завдань передбачало набуття нового значення та поширених дій вищих навчальних закладів шляхом: проведення радикальних змін у змісті, формах, методах підготовки фахівців; подальшого розширення наукових досліджень як фундаменту підготовки спеціалістів та наукових працівників; взаємодії вищих навчальних закладів з навчальними закладами загальної середньої та професійної освіти, створення спільної системи довузівської підготовки та ранньої професійної орієнтації; відпрацювання нових форм взаємодії з виробництвом, для

забезпечення практичної підготовки студентів та впровадження у виробництво наукових розробок вчених відповідних вузів; проведення післядипломної перепідготовки та підвищення кваліфікації випускників минулих років з метою створення їм умов для адаптації до роботи в соціально-економічних обставинах, які постійно змінюються.

Висновки та перспективи подальших розробок. Отже, вища школа, враховуючи її соціальну роль і функції, здатність здійснювати діалог культур та її транснаціональні масштаби, має унікальні можливості перетворитися на засіб формування майбутнього нації. У цьому плані важливим є подолання стереотипів у суспільстві щодо ставлення до освіти і науки в Україні як до другорядних галузей, які можуть фінансуватися в режимі очікування.

Аналізуючи характер змін у вищій школі, ми дійшли висновку, що в досліджуваній період стратегічні напрями модернізації освіти України визначені об'єктивними тенденціями загальноосвітнього розвитку і тісно пов'язані з внутрідержавними процесами. З урахуванням поширення тенденції глобалізації, стає очевидним, що лише країна, яка забезпечить адекватний вимогам часу розвиток освіти і науки, може сподіватися на гідне місце в світі. Тобто, заклади вищої освіти ототожнюють собою водночас інтелектуальний інструмент матеріального прогресу та гарант збереження загальнолюдської системи цінностей і гуманізації суспільного життя.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Безена І. М. Культура свободи особистості в освітньому середовищі: сучасні тенденції та філософія проблеми. *Virtus: Науковий журнал*. 2017. №18. С. 10–15.
2. Безена І. М. Людина і її духовна краса (світоглядні філософії Василя Сухомлинського та Олеся Гончара). *Наукові записки. Педагогічні науки*. Кропивницький, 2018. Вип. 173. Ч. 2. С. 309–312.
3. Безена І. М. Соціокультурні аспекти самореалізації особистості школяра в контексті структурних змін в освіті. *Філософія і політологія в контексті сучасної культури: науковий журнал*. 2016. Вип. 2(11). 228 с.
4. Безена І. М. Сучасні аспекти управління освітньою системою: філософсько-освітні концепти. *Гілея: науковий вісник : збірник наукових праць*. К. : «Видавництво «Гілея», 2018.

Вип. 128 (1). С. 286–291.

5. Генсон М. Керування освітою та організаційна поведінка. / Пер. з англ. Х. Проців. Львів: «Літопис», 2002. 384.

6. Гатто Дж. Вчитель 2.0. Як розв'язати проблему американського шкільництва / Пер. з англ. Т. Дитина. Львів: Літопис, 2016. 168 с.

REFERENCES

1. Bezena, I. M. (2017). *Kultura svobody osobistosti v osvltnomu seredovischI: suchasni tendentsiyi ta fillosofiya problem*. [Culture of freedom of the person in the educational environment: modern tendencies and the philosophy of the problem].
2. Bezena, I. M. (2018). *Lyudina i Yiyi duhovna краса (svitoglyadni fillosofiyyi Vasilya Suhomlinskogo ta Olesya Gonchara)*. [Man and her spiritual beauty (world-view philosophy of Vasyl Sukhomlynsky and Olesya Gonchar)]. Kropivnitsky.
3. Bezena, I. M. (2016). *Sotsiokulturni aspekti samorealizatsiyi osobistosti shkolyara v konteksti strukturnih zmin v osvlti*. [Socio-cultural aspects of selfrealization of the student's personality in the context of structural changes in education].
4. Bezena, I. M. (2018). *Suchasni aspekti upravlinnya osvltnoyu sistemoyu: fillosofsko-osvltni kontsepti*. [Modern aspects of management of the educational system: philosophical and educational concepts].
5. Genson, M. (2002). *Keruvannya osvltoyu ta organizatsiyana povedlnka*. [Management Education and Organizational Behavior]. Lviv.
6. Gatto, Dzh. (2016). *Vchitel 2.0. Yak rozv'yazati problemu amerikanskogo shkllnitstva*. [How to solve the problem of American schooling]. Lviv.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

РУДЧИК Ольга Сергіївна – викладач спеціальних дисциплін спеціальності Початкова освіта Комунального «Жовтоводський фаховий педагогічний коледж» Дніпропетровської обласної Ради.

Наукові інтереси: дослідження історико-педагогічних процесів України.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

RUDCHYK Olha Strgyyvna – Teacher of Special Disciplines of the Specialty Primary Education of the Communal «Zhovtovodsk Professional Pedagogical College» of the Dnipropetrovsk Regional Council.

Circle of scientific interests: research of the historical and pedagogical processes of Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 12.11.2020 р.